

مروری بر استانداردهای بین المللی

بازل I,II,III مدیریت ریسک

بانک تسویه بین المللی (BIS) که به بانکهای مرکزی خدمات ارائه می دهد، متشکل از کمیته های دائمی متعددی است که یکی از مهمترین آنها کمیته بازل شامل نمایندگان ارشد بانکهای مرکزی تعدادی از کشورهای عمده صنعتی دنیا بوده و اقدام به تدوین مجموعه رهنمودهایی در حوزه مدیریت ریسک به طور خاص و نیز حاکمیت شرکتی و حسابرسی داخلی برای بانکها می نماید. اجرای این رهنمودها در کشورهای مذکور الزامی بوده و برای سایر کشورها الزام آور نیست. البته بانک های این کشورها به دلیل روابط کارگزاری خود با سایر بانکها و به ویژه بانکهای کشورهای صنعتی مجبورند رهنمودهای مورد اشاره را اجرائی نمایند. با توجه به اینکه تاکنون سه بیانیه به دلیل شرایط اقتصاد جهانی و بحرانیهای مالی رخ داده، از سوی کمیته بازل منتشر شده، در این گزارش محورهای اصلی هر بیانیه و دلایل مهاجرت به بیانیه بازل III تشریح می شود.

بازل I

در سال ۱۹۸۸ به دنبال نكول کشورهای آمریکای جنوبی، اولین بیانیه کمیته بازل موسوم به بازل I با اهدافی چون اقدامات پیشگیرانه در مقابل بحرانهای مالی بین المللی، شناسایی و مدیریت ریسکها و تعیین استاندارد واحد کفایت سرمایه تدوین شد. هدف از کفایت سرمایه این بود که بانک به حد کافی برای مقابله با بحرانهای احتمالی سرمایه داشته باشد و در شرایط تعطیلی و ورشکستگی قرار نگیرد. به منظور یکسان شدن نحوه محاسبه کفایت سرمایه، برای انواع داراییها ضریب ریسک خاص و در عین حال بسیار سادهای تعیین و مفهوم داراییهای موزون شده به ریسک معرفی شد. در این مدل، داراییهای پرخطر ضریب ریسک بالاتری گرفتند و بانکها باید نسبت سرمایه به داراییهای موزون شده حداقل ۸ درصدی را رعایت می کردند. این همان مدلی است که امروز برای محاسبه کفایت سرمایه بانکها در ایران مورد استفاده قرار می گیرد. علاوه بر استاندارد نسبت کفایت سرمایه، به مرور تا سال ۱۹۹۷ مقرراتی برای ذخیره مطالبات معوق، تسویه بین بانکی، محاسبه ریسک بازار و اجازه استفاده از مدلهای داخلی بانکها ارائه شد.

بازل II

با توجه به پیچیده تر شدن محصولات و خدمات بانکی در دهه ۹۰، انتقادات وارد بر بازل I در پاسخ دهی مناسب به بحران مالی آسیا در سال ۱۹۹۸-۱۹۹۷، نادیده گرفتن یا اهمیت کمتر سایر ریسک های صنعت بانکداری مانند ریسکهای عملیاتی و بازار و در نظر نگرفتن ریسک مشتریان، بیانیه بازل I بازنگری و بیانیه بازل II در سال ۲۰۰۶ مبتنی بر سه رکن حداقل سرمایه مورد نیاز بانکها جهت ریسکهای اعتباری، عملیاتی و بازار، فرایند نظارتی، نظم بازار و شفافیت تعریف شد. این مقررات تحت عنوان بازل II شناخته می شوند و تفاوت اساسی از نظر شفافیت اطلاعات، لزوم حاکمیت شرکتی و مدیریت ریسک با بازل I دارند. بازل I در مورد بسیاری از مطالب مربوط به نظارت، حاکمیت شرکتی و مدیریت ریسک ساکت است، دستورالعملهای مشخصی ندارد و فقط به اهمیت داشتن ارکان مربوطه هشدار می دهد. اما بازل II علاوه بر کفایت سرمایه، در مورد ارکان مربوط به شفافیت و حاکمیت شرکتی دستورالعملهای مفصلی دارد. همچنین در این بیانیه بر شناسایی، اندازه گیری، مراقبت و کنترل ریسک بانکها توسط مقامات ناظر تاکید ویژه ای شده است.

بازل III

در فاصله سالهای ۲۰۰۷ تا ۲۰۰۸ توقف رشد قیمت مسکن در آمریکا و افزایش نكول در اوراق مسکن، که منجر به بروز بحران بانکی شد، نشان داد که بانکها به دلایلی چون کیفیت پایین سرمایه، نداشتن نقدینگی کافی و نبود پوشش های سرمایه ای لازم در خصوص ابزارهای مشتقه، از ظرفیت کافی در جذب شوکها برخوردار نبودند. ضمن اینکه ضعف در نظارتها و افشای عمومی اطلاعات نیز وجود داشت. بر این اساس از سال ۲۰۰۹ کمیته بازل پی در پی مقرراتی را برای بهبود نقدینگی و کفایت سرمایه وضع کرد و مجموعه مقرراتی تحت عنوان بازل III برای اجرا از سال ۲۰۱۴ تا ۲۰۱۸ ارائه شد. مشخصه های اساسی استانداردهای جدید سرمایه تحت عنوان بازل III عبارتست از:

(الف) افزایش قابل توجه کیفیت سرمایه بانکها

(ب) افزایش چشمگیر سطح مورد نیاز سرمایه آنها

(ج) کاهش ریسک سیستماتیک

(د) ایجاد استانداردهای حداقل نقدینگی برای پوشش ریسک نقدینگی در کوتاه مدت و بلندمدت

با توجه به اهمیت شناخت هریک از مشخصه های مذکور، در ادامه به شرح تفصیلی هریک می پردازیم:

با توجه به اینکه کیفیت بهتر سرمایه به معنای ظرفیت بیشتر برای پوشش ضرر و زیان است، در بازل III توجه ویژه ای به ترکیب سرمایه بانک شده است. به عبارت دیگر، هدف آن است که بانکها قویتر شده و توان بیشتری برای مقابله با دوره های فشار و بحران داشته باشند. در این ارتباط، حداقل نسبت سرمایه پرداختی به دارایی های موزون به ریسک از ۲ درصد در بازل II به ۴/۵ درصد در بازل III افزایش داده شده است. ضمن اینکه میزان کفایت سرمایه بانکها در شرایط عادی باید ۲/۵ درصد بیش از

۸ درصد بازل II باشد. این حاشیه اطمینان ۲/۵ درصدی به بانکها کمک می کند تا مطمئن باشند سرمایه ای جهت ادامه فعالیتهای خود در مواقع فشار و بحران در اختیار دارند. یعنی بانکها باید حداقل ۱۰/۵ درصد نسبت کفایت سرمایه در شرایط عادی داشته باشند تا در شرایط بحرانی به کمتر از ۸ درصد نرسد. همچنین با توجه به اهمیت جلوگیری از ریسک سیستمیک، بازل III یک ذخیره ویژه سرمایه ای ۲/۵ درصدی دیگر برای بانکها جهت حفاظت در مقابل رشد سریع تسهیلات در دوران اقتصادی در نظر گرفته است. علاوه بر مقرراتی که ذکر شد، بازل III برای بانکهای بزرگ ۲/۵ درصد سرمایه بیشتر از سایر بانکها در نظر گرفته است (مجموعاً کفایت سرمایه ۱۵/۵ درصد).

عدم تشویق بانکها به بزرگ شدن بیش از حد هدف این تصمیم گیری بوده است تا دولت ها مجبور نشوند برای نجات آنها وارد عمل شوند. □
در مدل بازل III، بانکها موظف هستند که هم پوشش نقدینگی کافی برای ۳۰ روز در شرایط بحرانی داشته باشند و هم اطمینان لازم برای ثبات منابع خود را فراهم کنند. برای پوشش نقدینگی ۳۰ روزه در شرایط بحرانی، سپرده ها از نظر ریسک خروج طبقه بندی می شوند. در این ارتباط موجودی داراییهای نقد شونده با کیفیت می بایست حداقل معادل جریان خروجی نقدی طی دوره زمانی ۳۰ روزه باشد. □

یکی از مهم ترین بخش های مقررات بازل III مربوط به استرس تست بانکی است. هدف از استرس تست این است که وضعیت کفایت سرمایه بانک در شرایط بحران اقتصادی سنجیده شود. اخیراً در آمریکا به چند بانک بزرگ اجازه توزیع سود داده نشد چون با فرض رسیدن یک بحران اقتصادی جدید احتمال کمتر شدن سرمایه بانک از ۸ درصد وجود داشت. همچنین بانکهای اروپایی اخیراً ملزم شدند مقدار زیادی سرمایه از بازار جمع آوری کنند چون در استرس تست بانکی موفق نبودند.

کمیته بازل با تدوین مقررات سختگیرانه به دنبال کاهش ریسک بانکها در مقابله با بحرانها و همچنین جلوگیری از ورشکستگی آنها است. این مقررات به طور جدی از سوی بانکهای مرکزی دنیا در حال پیگیری است. لیکن علی رغم مقررات تدوینی مورد اشاره، در کشور ما در حال حاضر صرفاً مقررات کمیته بازل I ملاک عمل قرار می گیرد. شایان ذکر است، طی سالهای اخیر اقدامات قابل توجهی از سوی بانک مرکزی در خصوص تدوین مجموعه رهنمودهای بازل II و ارسال آن برای بانکها در خصوص انواع ریسکها شده است و بانکها نیز بیش از گذشته به نهادینه کردن امر مدیریت ریسک اهمیت می دهند، اما تا اجرایی شدن مقررات بازل III، II راه بسیار درازی پیش رو داریم. مآخذ:

یادداشت اقتصادی روزنامه دنیای اقتصاد- دکتر مرتضی بینا

رهنمودهای بازل III

مجموعه مقالات بیست و دومین همایش سیاستهای پولی و ارزی